

Света Лукић

О ЈЕДНОЈ ЗНАЧАЈНОЈ ГОДИШЊИЦИ СА
ЗАКАШЊЕЊЕМ
МИЛАН РАКИЋ: ПЕСМЕ, 1903.

Већ првом збирком, коју је стиховима испунио тако рећи одједанпут, са својих 26—27 година, Ракић се представио—према општеу својеном суду од Скерлића до дана данашњег—као зрела, ако не у свему и коначно формирана, а оно свакако особена песничка личност. У књизи са скромним и данас безбојним (тада уобичајеним) насловом **Песме**, половина од двадесетак текстова је постала и остала антологијска. То су:

1. **Љубавна песма** (Шуме бокори цветног јоргована...) објављена први пут у **Српском књижевном гласнику** 1902;
2. **Долап** — такође објављен у СКГ 1902;
3. **Жеља** (Кад и мени дође час да мрети треба...) — такође 1902;

затим песме објављене у СКГ 1903, исте године кад и књига:

4. **Освит** (Кад дође ноћ и широм целог света...);
5. **У Квргама**;
6. **Искрена песма** (О, склопи усне, не говори, ћути...);
7. **Суморни дани** (Опет се враћа старо време...), и најзад
8. **Орхидеја**, која је први пут објављена у самој књизи.

* * *

Навешћу на почетку, личне околности у којима су настале Ракићеве песме из прве збирке. Међу малобројним биографским траговима Ракићевим издвајају се они из разговора које је водио књижевник Бранимир Босић са песником у Женеви 1928. године и објавио га 1929. у **Летопису Матице српске** под насловом »Једно вече са г. Миланом Ракићем«. То је најсјајнији портрет који ја знам, а Босић је у ствари учинио да то буде Ракићев аутопортрет и аутобиографија, повлачећи се и подстичући песника да што више он говори сам о себи. И ево шта је остало забележено, између осталог:

»Књижевност је била у традицији моје породице. Мој отац, Мита Ракић, превео је и **Јаднике** Игоове, поред многих других дела. Мој деда по мајци био је познати књижевник Милац Б. Милићевић. Рођен сам, дакле, у једној породици где је књижевност била омиљена, 18. септембра, по старом (12. октобра, по новом) 1876. године у Београду, у Кнез Михајловој улици. Кућа, на жалост, више не постоји. Школу сам учио, наравно, у Београду, и то у Другој мушкој, »палилулској« гимназији.

— Професори су ми били: г. Богдан Поповић, који ми је у првом разреду предавао географију (нарочито се сећам једног његовог описа: долазак лађе Темзон у Лондон; са каквим смо га задовољством слушали!); затим покојни Цвијић Љуба Јовановић, Љуба Стојановић... Од Љубе Стојановића сам добио прву јединицу, управо прве две јединице.

— И то из српског језика!

— Своје прве радове почео сам читати у Књижевном друштву наше гимназије. Био сам тада у петом разреду. Писао сам песме, прозу, есеје; давао преводe. Од тога немам ништа сачувано. Пре турског рата, и због својих радова, а и због неких других, тражио сам дружинску архиву, али је већ била нестала. Са тим наравно и ти први радови. У мојој генерацији било је неколико ванредних талената. Тако је био велики таленат Јанићије Дробњак. Верујте ми, пре њега нико није писао такве стихове у српској књижевности. Њему припада слава да је написао прву српску драму у стиховима, са сликовима од почетка до краја. Давана је и у Народном позоришту. Звала се **Потоњи деспот**. Постоји од њега (штампана је у **Гимназијалцу**) и једна врло лепа песма: **Пустњак**. Писао је он и епске песме. Сем Дробњака, био ми је друг и покојни Милан Димитријевић, један од најбољих znalaca грчког језика. Он је тако у шестом разреду дао читаву једну расправу о Ликургу: **Да ли је Ликург постојао или није**.

(Матурирао је Ракић 1894. и уписао се на Филозофски факултет Велике школе, а 1895. прешао је на Правни факултет).

— Не, на Великој школи нисам написао ни реда!

— По свршеној Великој школи (1898) отишао сам у Париз. Ту сам одсео у *Rue de Cardinal-Lemoine* број 71. У том пансиону било нас је двадесетак младих људи и девојака. Тако је са мном био Коча Кумануди, Јова Вучковић, посланик у Брислу, Жика Спасојевић, професор универзитета. Цео пансион је у то време био одушевљен вагнеријанца. Једног дана решимо, из дуга времена, да приредимо као у **Танхојзеру** је дан *concours poétique*, с том разликом што се неће певати већ писати. Ондах изаберемо за судију Кочу Куманудија, а ја, неки Руси и Вучковић поднесемо своје радове. Ето како су постала моја прва три сонета, која ће касније бити штампана у **Српском књижевном гласнику**. Како је међу нама било људи који нису разумевали српски, то је Коча преводио. Чини ми се да се никад нисмо више смејали него тога дана. Међутим, поред свег смеха, Коча није уништио сонете, већ их је просто задржао за себе. Што се мене тиче, ја сам ускоро потпуно заборавио на њих. Неколико година касније пожали се Богдан Поповић Кочи да нема песама за свој **Српски књижевни гласник**. Коча му одговара да он има: »Само не знам хоће ли човек пристаги да му се објави«. — Па питајте га. Ја сам пристао, под условом да се штампa без потписа. Богдан Поповић тада објави песме и испод њих стави само једно »Z«. После тог почетка, целу годину или две наставио сам да потписујем своје песме са »Z«. Ако српска књижевност има да захвали некоме за песме Милана Ракића, то је Кочи Куманудију.

Ја сам познавао француску литературу врло добро већ у својој четрнаестој или петнаестој години. Нарочито сам волео романтичаре. У једно време није било ни једне песме Виктора Игоа од које нисам знао бар неколико строфа напамет, ако је нисам знао целу. Када би се у Народној библиотеци претурили регистри, видело би се да сам био један од првих који је читао Игоа. Ламартина сам волео мање. Мисеа више. Волео сам такође Готјеа, али не оног из *Émaux et Camées*, већ из његових првих стихова. Читао сам Парнасовце. Несрећног Копеа — врло мало. Необично сам волео Верлена и Самена, који су у моје време били крајње лево крило у поезији. Рембоа и Малармеа нисам волео, као ни Мореаса; овог последњег зато што сам га познавао лично.

— И сви смо ми били заражени Русима. Наравно, старим Русима: Гогољем, Толстојем, Достојевским, Тургенјевом. Ноћи су се проводиле над њиховим романима, на ручак се није долазило кад се заседи. Тургенјев је био преведен скоро цео; од Толстоја — најглавније, рђавим преводима, али је за нас и то било добро. Оно што није било преведено, читали смо у француским преводима, а било их је доста који су читали и у оригиналу. У то време се знало доста и пољске литературе. Нарочито је Болеслав Прус био популаран. Али је у исто време и један Октав Феје имао огромну репутацију. Њега је унела краљица Наталија. Чудно је то...

— ...
— По повратку из Париза прво сам ступио (1902) као чиновник у Извозну банку, где сам продавао суве шљиве и пекмез. Одатле сам прешао у Министарство финансија. Био сам прво статистичар у Царинском одељењу, па указом Бумрунција (цариник) на Сави. 1904. године прешао сам у Министарство иностраних дела.

То је, дакле, најужи лични животни оквир прве Ракићеве збирке песама.

Ваља погледати и општије, културне и књижевне околности у доба појаве ове збирке. Један сведок, не мање ауторитативан од самог Ракића, сигурно је Јован Скерлић (уза сву своју субјективност). У својој **Историји новије српске књижевности**, на почетку одељка «Данашња књижевност», од пише:

«Почетком XX века наступиле су велике промене у српској књижевности. У првом реду, стари и старији писци, као и некоји од млађих са утврђеним књижевним гласом, једном речју они који су дотле представљали српску књижевност, нестају, а наместо њих јављају се у великом броју млади писци до јуче непознати. Чудном случајношћу у првим годинама XX века умиру многи српски књижевни радници: 1901. Јован Илић, 1902. Љубомир Недић, 1904. Змај»; даље: филозоф Божа Кнежевић, Јанко Веселиновић, Сремац, Милорад Митровић, Глишић, Матавуљ, Домановић, а 1910. и Лаза Костић.

«Смрт је учестаним ударцима проредила редове српских писаца, готово обезглавила српску књижевност и начинила широка места младима. Празнине су убрзо попуњене новим књижевним снагама. Никада у српској књижевности није радило тако мало старих и тако много младих, никада је у толикој мери нису представљали млади писци, као што је тај случај данас. Та промена у личностима имала је за последицу и промене у књижевним схватањима и у опште књижевном правцу.»

Скерлић анализира нове факторе у књижевном животу и раду:

1. индивидуалистички карактер данашње српске књижевности,
 2. национални оптимизам,
 3. духовни и културни напредак Србије,
 4. проширење српске културне области,
 5. српско-хрватско књижевно сједињавање,
 6. на крају и стране утицаје у српској књижевности.
- међу којима Скерлић издваја продор француског утицаја.

Затим Скерлић истиче:

»Од краја деведесетих година он се јако осећа и у оригиналној књижевној производњи српској. То утицање олакшано је великом духовном сличношћу која постоји између француског и српског менталитета и између духа француског и српског језика. Данас се, углавном, српски писци васпитавају књижевно у француској књижевности; француски утицај је нарочито јак у лирици и у књижевној критици, нешто мање у роману. Српски књижевни стил се успешно преображава према великом француском узору; интерпункција, која је доскоро према немачком била граматичка, сада према француској постаје логичка. Данашња српска књижевност углавном се развија под утицајем француске књижевности«, закључује Скерлић.

Само неколико страница даље, на почетку текста о Ракићу, налази се значајно Скерлићево објашњење:

»Он се није угледао на раније српске песнике, но је непосредно отишао у школу француских песника. Није се јавио док песнички занат није добро изучио, и изишао је на јавност као израђен песник са одређеном физиономијом, уносећи у српску поезију нешто ново и више, заузевши одмах једно од првих места у савременој српској књижевности створивши одмах неку врсту песничке школе.«

То је суд који базира на збирци из 1903. Додуше, као што оправдано примећује Миодраг Павловић у есеју »Песништво Милана Ракића« (1961), Скерлић је поводом ове збирке из 1903. написао да Ракић није велики уметник стиха, »али је сасвим променио мишљење касније — поводом **Нових песама**, 1912, он Ракића препоручује новом нараштају као учитеља у поезији, иако битне разлике између две књиге у песничкој вештини није било«. Тај потоњи суд је задржан и у **Историји новије српске књижевности**, и ни до данас се није битније изменио у готово општеусвојеној слици о Ракићевом песништву.

Готово седам деценија се у Србији (не знам поуздано како је у осталим крајевима Југославије) човек се са Ракићем сусретао још у нижим разредима гимназије, односно под крај садашње основне школе. Он припада школској лектури још од Скерлићевог времена, зна се напамет, тумачи се онако како је то Скерлић учинио у **Историји нове српске књижевности**, из које се све време углавном и учила и предавала та књижевност. Сви памтимо камене — темељце традиционалног суда о Ракићу: »ћак модерних француских песника«; »у српској књижевности од Јована Ст. Поповића није било мисаонијег лиричара но што је Ракић«; »у погледу чисто песничке форме он је данас на првом месту«; укратко, он је »тип модерног песника нашег интелектуалног доба«.

Дан — данас се тако о Ракићу мисли, говори и пише — од школског узроста до зрелог доба и старости. Тешко је чисто прићи овом песнику. Ми се, нужно, обраћамо разним интерпретацијама и интерпретаторима, и морамо да се пробијамо ка свом личном суду кроз праву густу и тамну шуму. Од појаве

прве збирке, 1903. године, па до наших дана, на Ракићевој поезији огледала су се готово сва истакнутија пера наше критике и есејистике на челу са Матошем и Скерлићем. Неки од њих — као Перо Слијепчевић и Зоран Гавриловић — бавећи се овим песником дали су своје најбоље радове. На тему Ракића најчешће се навраћала и највише ју је варирала, у распону од две деценије, Исидора Секулић, Академик Војислав Бурић саставио је 1956. године опсежну монографију...

Судећи по квантитету и квалитету текстова написаних о њему, Ракић улази међу оне најређе југословенске књижевне ствараоце који су сразмерно брзо добили праве интерпретаторе. Штавише, досадашњи коментари, анализе и оцене у знатној мери конвергирају међу собом, без обзира на разлике које постоје између једног Скерлића и једног Матоша, или између Слијепчевића и Гавриловића. Прегледају ли се ти текстови — види се да они дају заокружену слику Ракићевог песништва. У центру стоји фина, иманентна Слијепчевићева анализа форме и садржаја и њиховог прожимања код Ракића. На плану версификације ту анализу подржава сажет, лудидан есеј Бранка Лазаревића из 1911, као и Ђурчинов текст. Једну критичкију реконструкцију Ракићеве поезике даје рани осврт А. Г. Матоша из 1904. Својим написима Исидора Секулић је Ракићу — песнику придружила Ракића — човека. Сима Пандуровић, уз друге неопходне компарације, истиче београдски извор и београдски карактер његове поезије. Најзад, Скерлићева критика одредила је Ракићу место у српској књижевности, поставивши основе и крајње закључке тој устаљеној интерпретацији Ракићеве поезије.

PERFORA

Око тог језгра и у тим оквирима је још за живота Ракићевог речено готово све што је имало да се каже. Најбољу потврду пружа специјални двоброј (6—7) **Српског књижевног гласника** за 1939. годину, посвећен Ракићу по његовој смрти. После рата, Зоран Гавриловић, строжим рационалним језиком, у својој студији о песнику — која стоји као предговор Ракићевим песмама у колекцији **Српска књижевност у 100 књига** — резимирао је, тачније речено: морао је да понови, већину судова већ изречених.

Ова слика о Ракићу — коју можемо сматрати устаљеном, па и традиционалном — заокругује се закључком да је Ракић један од наших највећих песника, и, уопште, уметника речи. То критика, наравно, није ни могла да каже одмах после појаве прве збирке. Карактеристичне су Матошеве осцилације; он почиње приказ замеркама:

»Велика је штета да Ракићева рима и ритам нису чисти«. »Осим тога, има Ракић, ту и тамо, ријечи, те осјећате да су је дино због риме«. »Но поред свега тога Ракић даје импресију готове пјесничке индивидуалности. Од свих млаћих српских пјесника чини ми се он најоригиналнији, ... прем је пун француских трагова.« А у закључку: »Пјесме су лијеп рефлекс савремена француске поезије на нашу заједничку лијепу књигу. Ракић је учио само од Француза, и то би била највећа замјерка тим искреним стиховима«.

Али још пре појаве друге збирке почело је да преовладава изузетно високо мишљење о Ракићевом песништву. Томе је допринело ширење његовог утицаја међу песницима и у публици, а такође нови стихови, посебно косовски циклус.

Основно је ово: Ракићеве песме имају структуру која у основи стоји, држи се. Традиционална интерпретација на линији: Исидора Секулић — Матош — Бранко Лазаревић — Бу-

рчин — Слејепчевић, значи, озбиљно је фундирана. Оно што нам изгледа као пуна данашња истина о Ракићевом песништву, то је само релативизација, односно корекција која је у наше доба извршена сучељавањем с традиционалном интерпретацијом.*)

Неоспоран је и изузетан значај прве збирке песама Милана Ракића из 1903. године:

1. Ракићева поезија од свог почетка маркантно означава прекид са романтизмом и традиционалном чистом, сентименталном лириком (који у малој литератури иду нераздвојно и стално заједно). Пре свега, он је ставио тачку на развођен романтичарски однос према песничком стваралаштву као према спонтаном чину богомданог створења — песника, а затим је и шире порекло романтичарско схватање поезије, њихову прозодију.

2. Поезија је за Ракића озбиљан животни став — и озбиљан подухват — кога се човек не лађа тек онако, сваки пут кад је инспирисан. Ракић као да антиципира модеран став према коме је песник онај који инспирише а не онај који је инспирисан.

3. Интонацијом и основним својим штимунгом Ракић од првих сонета до **Општајне песме** вуче српску поезију ка објективности, ка рационалности, ка везивању са прозом, са нормалним, људским говором. На томе путу огроман је Ракићев допринос тонском, ритмичком и мелодијском богатству је данаестерца и дванаестерца.

4. Најзад, треба истаћи и фамозну европеизацију, посао на коме Ракић историјски сарађује са некима међу највећим личностима српског песништва. Двострук је то процес, поготову код таквога песника какав је био Ракић. Европеизација има смисао културног подизања поезије и песника, али има и знатно дубљи смисао учествовања у актуелним питањима и одговарањима европске поезије. У новијем српском песништву, тек од збирке Песме Милана Ракића можемо говорити не о смањивању закашњења за Европом већ о личном уделу, о значајном гласу правила који стои напоредо са песништвом свога доба.

Такав Ракић је битан у имагинарној библиотеци наше књижевности, тамо где је она равноправно измешана са сваком другом добром и значајном књижевношћу.

*) *Детаљније тумачење Ракићевог песништва и његовог места у српској књижевности читалац ће наћи у мом тексту „Истине и предрасуде о Милану Ракићу“, штампаном као предговор издању Милан Ракић, ПОЕЗИЈА, Сарајево 1967 (у едицији „Српски и хрватски писци XX века“). То издање сам ја и приредио за штампу, и у њему су дати, ради што потпуније слике о песнику, његови биографски подаци, библиографија књига, хронолошки ред штампања његових песама, попис превода на друге језике и литературе о Ракићу; затим су прештампани најзначајнији текстови наших критичара о Ракићу (од којих сам неке и овде помисао), као и интервју Бранимира Ћосића са Ракићем; а Ракићеве писме су представљене хронолошки, редом како су први пут објављиване. (Прим. писца)*